

HI HA TANTA GENT QUE TRAVESSA FRONTERES? REFLEXIONS SOBRE LA MOBILITAT TERRITORIAL DE LA POBLACIÓ DE LA LLITERA

JOSEP ESPLUGA TRENC

RESUM

Els habitants de la Llitera comparteixen l'espai i el temps que els ha tocat viure, però les seues relacions habituals arriben molt més enllà dels límits comarcals. Fins a on? A partir de l'anàlisi de la seua mobilitat laboral i per motius d'estudis, s'observa que mantenen intenses interrelacions amb diverses zones d'Aragó i de Catalunya, cosa que s'haurà de tenir en compte a l'hora d'interpretar les dinàmiques socials que hi tenen lloc.

PARAULES CLAU

Frontera, mobilitat, relacions socials, treball, estudis

RESUMEN

Los habitantes de La Llitera comparten el territorio y el tiempo que les ha tocado vivir, pero sus relaciones cotidianas llegan mucho más allá de los límites comarcales. ¿Hasta dónde? A partir del análisis de su movilidad laboral y por motivos de estudios, se observa que mantienen intensas interrelaciones con diversas zonas de Aragón y de Cataluña, cosa que habrá que tener en cuenta a la hora de interpretar las dinámicas sociales que tienen lugar en dicha comarca.

PALABRAS CLAVE

Frontera, movilidad, relaciones sociales, trabajo, estudios

ABSTRACT

The people from La Llitera share the territory and the time they happen to live, but their everyday relationships go well beyond the county limits. How far? From the analysis of labor and educational mobility, it appears that they maintain close relationships with several areas of Aragon and Catalonia. It would be appropriate to take this into account when interpreting the social dynamics taking place in this county.

KEY WORDS

Frontier, mobility, social relationships, work, studies

INTRODUCCIÓ

El tema d'aquest article és una reflexió sobre el territori que forma part de l'imaginari social dels habitants de la Llitera. Identificar els llocs a on la gent es desplaça quotidianament ens pot ajudar a obtenir pistes sobre quin mapa té al cap la gent que hi viu, perquè, d'alguna manera, la mobilitat afecta l'imaginari col·lectiu, contribueix a conformar un repertori de significats, de noms d'altres ciutats, d'altres indrets amb els quals de manera directa o indirecta molts dels habitants de la Llitera romanen connectats. Aquells municipis i ciutats a les que la gent va a treballar, a estudiar o per motius d'oci, en el fons també formen part del context social i cultural de la comarca.

Vivim en una societat que, per bé o per mal, s'organitza a partir del territori. Des que, ara fa uns deu mil anys, bona part de la humanitat començà a deixar enrere la fase caçadora-recolectora i es va fer agrícola i ramadera, el territori assolí una importància cabdal per a l'organització social, cosa que es va anar traduint en tot un reguitzell d'institucions, normes i rituals que promouen la pertinença territorial de les persones i de les coses que suposadament els pertanyen. Institucions com l'herència i el matrimoni, com la propietat privada i el dret, com l'Estat i les seues divisions polític-administratives, o com les prestacions dels actuals sistemes de benestar, tenen una clara arrel territorial. Per posar un exemple mínim i anecdòtic, no es pot ser titular d'una prestació econòmica o social de l'Estat (una pensió, un subsidi, etc.), si no es disposa d'un domicili, és a dir, un punt d'arrelament al terreny, d'ací el desconcert que generen els sense-sostre als responsables institucionals competents.

El sentiment de pertinença territorial és encara més intens en les societats rurals, on la terra és un factor productiu i de prestigi social important, i es transmet de generació en generació de manera individual o col·lectiva tot seguint una sèrie de tradicions (com la de l'*hereu* a tota l'àrea pirinenca) que donen lloc a uns tipus d'organització social molt particulars. En el fons, moltes de les diferències entre els diferents pobles d'Espanya es podrien explicar (parcialment) a partir d'aquestes circumstàncies. Com tothom sap, la Llitera és una comarca típicament rural. En un altre escrit (Espluga, 2008) ja vam mostrar com, tot i que l'agricultura no és el sector d'activitat majoritari a la Llitera (el sector Serveis ocupa el doble de gent), el seu pes és molt elevat en comparació a altres territoris, fins el punt que quadruplica la proporció de gent ocupada en aquest sector a la resta d'Aragó i d'Espanya. Per tant, el pes de la terra encara és rellevant a la Llitera.

Si ens asseiem a la terrassa d'un bar a l'Hortàs de Tamarit veurem passar tota una sèrie de gent que va i ve, de persones que van a treballar o que vénen d'estudiar, que tornen de comprar el diari o que arriben del defora a temps per a comprar caragols al mercat setmanal. Vivim immersos en una sèrie de fluxos de mobilitat quotidiana que ens porten cap ací i cap allà, i amb les nostres activitats quotidianes contribuïm a construir-los, a potenciar-los i a modificar-los. Teòricament, això té unes conseqüències inevitables sobre nosaltres i sobre la nostra societat, ja que en el nostre deambular aprenem (i transmetem) significats, conceptes, paraules, idees, costums, veritats i mentides, i tot aquell tipus d'excentricitats que els humans inventem per a viure en el nostre estimat planeta. Es podria dir que, a banda de la inevitable càrrega genètica que duquem innata, som com som a causa del que hem après en l'entorn més pròxim

(la família, l'escola, els veïns), però també pel que hem viscut amb els altres amb qui anem ensopegant en el nostre recorregut per la vida (almenys això sostenen els teòrics de l'etnometodologia com Cicourel, 1974; o Schütz, 1962, 1996). No és cap secret que la fricció amb els altres és un procés d'intercanvi que ens enriqueix a tots, d'ací que (ja ho van veure els clàssics) el viatjar sigui considerat una bona medicina contra l'encarcament mental i cultural, individual i social.

La Llitera no és només una comarca rural, sinó també una comarca excèntrica, és a dir, és una comarca que està lluny del "centre" (geogràficament i simbòlicament). Per això quan es parla de la Llitera sempre es posa de relleu que és una comarca "de frontera". De fet, no només està situada a una àrea fronterera peculiar, la que delimita el territori entre Aragó i Catalunya, sinó que a més a més inclou diverses fronteres en el seu si: entre el secà i el regadiu, entre la muntanya i la plana, entre el català, el castellà i l'aragonès, etc. Tot això pesa. D'una manera o altra contribueix a fer que la gent que hi viu siga com és.

Ignoro com són les biografies de la gent de La Llitera, en conec algunes, és clar, però suposo que en deu d'haver tantes com a persones, i totes ben diferents.¹ El que no es pot negar és que les gents de la Llitera viuen abocades a relacionar-se amb uns territoris delimitats per totes aquelles fronteres, i que és justament dels territoris propers d'on treuen bona part dels conceptes, de les idees, i fins i tot del vocabulari amb el que interpreten el món. També de la ubiqua televisió, és clar, ja que els mitjans de comunicació de massa contemporanis s'han convertit en uns grans homogeneïtzadors culturals, però encara no han aconseguit eradicar tota la força dels determinants locals.

Una mica més amunt hem dit que possiblement hi ha tants itineraris biogràfics com a persones residents a la Llitera, però potser no és ben veritat perquè, de tant en tant, tenim algunes coses en comú amb moltes altres persones (sovent més de les que voldríem). Els experts diuen que els motius que porten la gent a desplaçar-se pel territori són principalment la feina i els estudis, així com les activitats d'oci i similars (Cebollada, 2006; Miralles, 2002). Al *Censo de Población y Vivienda* elaborat periòdicament per l'Institut Nacional de Estadística hi ha algunes dades sobre el comportament dels habitants de la Llitera pel que fa al treball i a l'estudi. Malauradament, les dades oficials disponibles més recents són de l'any 2001,² però malgrat la seua antiguitat serviran per a

*1 Per a dir alguna cosa de l'itinerari personal de qui això escriu, després de nàixer i passar els primers anys a Alcampell, les circumstàncies el va portar a viure uns quants anys a Saragossa, intercal·lats amb una altra sèrie d'anys a la Llitera, seguits d'uns quants anys a Catalunya, i d'alguns altres anys escampats per llocs dispars (al nord d'Àfrica, Itàlia o Escòcia). Un itinerari una mica caòtic, arrossegat per la improvisació i per la força dels fets (a Esplugua, 2005, hi trobareu alguns detalls), particular i intransferible, com el de tothom, però que, mirat des de lluny, coincideix en moltes coses amb el d'una bona part dels companys de viatge generacional.

*2 Els Censos de Població a Espanya es fan cada 10 anys. El darrer es va fer l'any 2001, no sense polèmica pel que fa a la dubtosa qualitat del procediment de recollida de dades. En principi, el pròxim Cens es farà l'any 2011, però previsiblement les dades detallades no es publicaran fins a partir del 2013 endavant. Pels objectius del present article entenem que les dades del Cens no reflecteixen estrictament la realitat, però sí que ens donen indicis, ens donen una imatge que s'hi assembla relativament, i davant l'absència de dades més fiables les prendrem com a punt de referència orientatiu de per on van les coses.

donar una idea de per on van les tendències pel que fa a la mobilitat territorial per feina i estudis dels residents a la Llitera. Tal com veurem a continuació, tot i que cadascú és com és i fa coses molt particulars i intransferibles, les coincidències a nivell poblacional no són poques.

Mobilitat territorial de les persones ocupades residents a la Llitera

Com es mostra a la taula 1, l'any 2001 a la Llitera hi havia 7.463 persones ocupades, és a dir, treballant. La majoria d'aquestes persones (63%) treballaven al seu propi municipi de residència. A més, hi havia un 7% d'habitants que, per motius de la seua feina, es veien obligats a desplaçar-se d'un municipi a un altre de manera periòdica, amb major o menor freqüència (per feines de caràcter itinerant, com conductors, gent que treballa a jornal a l'agricultura o a la construcció, paletes, viatjants de comerç, etc., són gent que molt sovent tornen a dormir a casa, o que passen breus períodes a fora de manera intermitent). El 30% restant es distribueix a parts iguals entre ocupats que treballen en altres municipis (i) de la mateixa comarca, (ii) d'Aragó i (iii) de Catalunya. Aquest seria, per tant, l'àmbit territorial que conforma les relacions laborals dels habitants de la Llitera. Ja hi som.

LLOC ON TREBALLEN	NOMBRE	PERCENTATGE
Al mateix municipi	4.671	63 %
A diversos municipis	508	7 %
A la comarca	778	10 %
A la resta d'Aragó	762	10 %
A Catalunya	678	9 %
Altres*	66	1 %
Total	7.463	100 %

Taula 1: Població ocupada de la Llitera, segons el municipi on treballa. 2001

(* = inclou municipis de la resta d'Espanya, d'un altre país i altres no especificats)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001. INE- Instituto Aragonés de Estadística.

De manera més concreta, les dades mostren que (en 2001) el lloc que comptava amb més proporció de persones ocupades al seu propi municipi és Binèfar, on hi treballa un 69% dels treballadors que hi resideixen, seguit d'Esplús amb un 64%. El lloc on la proporció és menor és Vensilló, on només un 39% de les persones ocupades que hi resideixen treballen al propi municipi, seguit de Peralta de Calassanç i de Sant Esteve de Llitera (amb un 41 i 42 % respectivament) (taules 5 i 6 de l'annex).

Des del punt de vista teòric, en aquests pobles que tenen tants residents que treballen a fora, si la situació es mantingués a llarg termini es podrien configurar unes formes de vida, de parlar, de veure el món, etc., que inclourien elements que són presents en els llocs a on es desplacen amb assiduitat. Per exemple, els residents a Vensilló tindran cada cop més coses en comú amb la gent d'Esplús, de Tamarit o de Lleida. O els habitants de Sant Esteve de Llitera tindran cada vegada més coses en comú amb la gent de Binèfar. O els residents a Peralta de la Sal tindran cada vegada més coses en comú amb la gent

de Montsó i de Binèfar. I, al seu temps, ells influiran en les percepcions, experiències i expectatives de la gent dels pobles d'acollida (laboral) (podeu veure a on va a treballar la gent de cada municipi concret a la taula 7 de l'annex).

El 7% de població ocupada que resideix al propi municipi però que canvia de municipi de treball amb molta freqüència (com hem dit, es tracta de feines itinerants), es dona amb més freqüència a Alcampell i a Castellonroi (14 i 12 % respectivament), probablement a causa de l'elevat nombre de treballadors que treballen a jornal; mentre que Altorricó, Valldellou, Esplús i Sanui-Alins són els que menys treballadors itinerants tenen (un 2% en tots els casos).

Hi ha un 30% de persones ocupades que, tot i residir als seus municipis d'origen, treballen a altres municipis de manera permanent i relativament constant. D'aquests, un 10% ho fan a la mateixa comarca, un altre 10% ho fa en municipis de la resta d'Aragó, mentre que un 9% ho fa a municipis de Catalunya (taula 6 de l'annex). A més a més, encara hi ha un altre 1% que treballa en llocs més dispars (a la resta d'Espanya o en un altre país) o indeterminats (no s'ha especificat el nom a l'enquesta del Cens). Els llocs dels quals més treballadors van a treballar a altres municipis de la mateixa comarca de la Llitera són: Sant Esteve de Llitera (amb un 27%, la majoria dels quals va a treballar a Binèfar) i Vensilló (amb un 25%, la majoria dels quals tenen la feina a Esplús i, en menor mesura, a Tamarit).

El mapa 1 i la taula 2 sintetitzen les principals destinacions de les persones ocupades de la Llitera que habitualment treballen a fora de la comarca. Lleida i Montsó són els llocs que atrauen més gent (entre les dues localitats, atrauen quasi la quarta part dels ocupats que marxen), seguits a distància per Binaced i Barcelona, així com per Barbastre, Saragossa i Almacelles amb uns percentatges ja molt més minoritaris.

Mapa 1: Principals destins de la mobilitat per treball a fora de la Llitera (2001)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001. INE- Instituto Aragonés de Estadística.

MUNICIPI DE DESTÍ	NOMBRE	% SOBRE EL TOTAL D'OCUPATS	% SOBRE EL TOTAL DELS QUE TREBALLEN A FORA DE LA COMARCA
Lleida	294	3,9 %	12,9%
Montsó	229	3,1 %	10,0%
Binaced	96	1,3 %	4,2 %
Barcelona	93	1,2 %	4,1 %
Barbastre	64	0,9 %	2,8 %
Saragossa	48	0,6 %	2,1 %
Almacelles	48	0,6 %	2,1 %
Total	872	10,7 %	38,2 %

Taula 2: Principals destins de la mobilitat laboral a fora de la Llitera

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001.
INE- Instituto Aragonés de Estadística.

Els pobles que compten amb més proporció de treballadors que van a treballar a un altre municipi de la resta d'Aragó són: Camporrells (amb un 29%, la majoria dels quals van a Estopanyà i a altres municipis d'Osca no especificats en el qüestionari del Cens), Sanui-Alins (amb un 28%, la majoria dels quals treballen a Montsó), i Peralta de Calassanç (amb un 26%, la majoria dels quals tenen la feina a Montsó) (taula 6 de l'annex).

Per un altre costat, els pobles que compten amb major proporció de treballadors que van a treballar a algun municipi de Catalunya són: Valldellou (amb un 27%, la majoria dels quals van a municipis no especificats de Lleida i de Barcelona), Baells i Camporrells (amb un 21% respectivament, la majoria dels quals van a la ciutat de Lleida), i Vensilló (amb un 19%, la majoria dels quals van a la ciutat de Lleida i a Almacelles). En sentit contrari, els pobles dels quals menys gent ix a treballar cap a Catalunya són: Esplús, Binèfar i Peralta de Calassanç (amb un 4, 5 i 8% respectivament) (taula 6 de l'annex).

Les dades permeten observar que els municipis que presenten més tendència a desplaçar treballadors cap l'Aragó són: Peralta de Calassanç, Sanui-Alins, Camporrells, Binèfar, Esplús i Sant Esteve de Llitera. Mentre que els pobles que tendeixen a enviar més treballadors cap a Catalunya són: Albelda, Altorrícó, Baells, Valldellou, Camporrells, Castellonroi i Vensilló. Cal destacar el cas de Camporrells, que envia gent cap als dos costats. I el d'Alcampell, que aparentment n'envia poca cap a tots dos costats, però que, en canvi, és el poble que té més proporció de treballadors itinerants.

En definitiva, es pot dir que dues de cada tres persones ocupades residents a la Llitera treballa al seu propi domicili, però el terç restant ho fa més enllà, en altres municipis dels territoris del voltant. Dels que marxen a treballar cada dia a fora o hi treballen permanentment però continuen empadronats al seu municipi d'origen, dues terceres parts ho fan a l'Aragó (la meitat dels quals a la pròpia comarca de la Llitera), mentre que el terç restant ho fa a municipis de Catalunya. Els pobles de la comarca que atrauen més treballadors d'altres municipis de la mateixa comarca són: Binèfar i Tamarit, seguits a certa distància per Esplús i Altorrícó. Aquests serien, per tant, els municipis que

ofereixen més dinamisme laboral, ja que atrauen mà d'obra d'àmbit comarcal i de més enllà i tot. Per un altre costat, els pobles de la resta d'Aragó que apleguen més treballadors de la Llitera són Montsó, Binaced i Barbastre, mentre que els municipis de Catalunya on hi van més treballadors de la Llitera són Lleida, Barcelona i Almacelles.

Mobilitat territorial per motius d'estudi de les persones residents a la Llitera

Després de veure com es mouen pel territori per motius de feina els lliterans i lliteranes, ara ens fixarem en què fan a l'hora d'estudiar. Emprarem també les dades del Cens de Població de l'any 2001 referides a persones majors de 15 anys, és a dir, majoritàriament estudiants de secundària postobligatòria, de cicles superiors de formació professional o de formació universitària.

Segons aquesta font estadística oficial, l'any 2001 a la Llitera hi havia 996 estudiants de 16 anys o més. La majoria eren de Binèfar (47%) i de Tamarit (21%), i el 32% restant eren dels altres 12 municipis que formen la comarca (taula 8, a l'annex). La gran majoria d'aquests estudiants (70%) estudiaven a fora de la comarca, principalment a Catalunya (42%), una proporció que gairebé duplica la dels que ho feien a la resta d'Aragó (24%). I encara hi havia un 3% restant que estudiava a altres parts d'Espanya (i en un cas a l'estranger) (taula 3).

LLOC ON ESTUDIEN	NOMBRE	PERCENTATGE
Al mateix municipi	237	24%
A la resta de la comarca	65	7 %
A Aragó	240	24 %
A Catalunya	421	42 %
Altres *	33	3 %
Total	996	100 %

Taula 3: Mobilitat dels estudiants residents a la Llitera, segons lloc on estudien. 2001

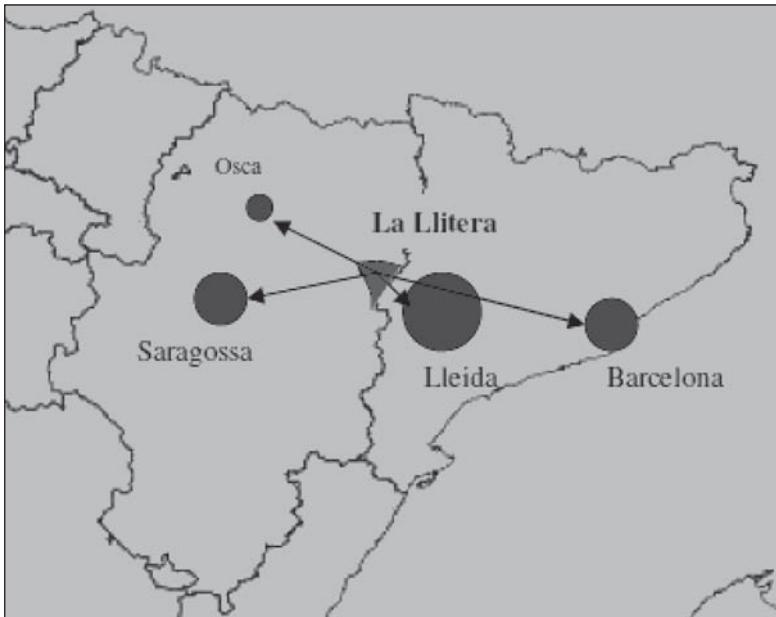
(* = inclou municipis de la resta d'Espanya, d'un altre país i altres no especificats)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001. INE-Instituto Aragonés de Estadística.

El 31% dels estudiants de 16 anys o més residents o empadronats a la Llitera estudiaven a la pròpia comarca. El 24% ho feien en els propis municipis on residien, mentre que hi havia un 7% que anava a un altre municipi de la pròpia comarca. Aquests que estudiaven a la resta de la comarca eren bàsicament estudiants provinents d'Albelda, d'Alcampell, d'Espíus, de Sant Esteve de Llitera i de Vensilló; i anaven a estudiar principalment a Tamarit i a Binèfar. Per exemple, s'observa que a Tamarit hi havia 76 alumnes del lloc i 47 que hi anaven des d'altres llocs de la comarca, mentre que a Binèfar hi havia 139 del lloc i 18 que hi acudien des d'altres llocs de la comarca (taula 10 de l'annex).

El mapa 2 i la taula 4 sintetitzen les principals destinacions dels residents a la Llitera que estudien a fora de la comarca. S'observa que hi ha menys dispersió que en el cas de

la mobilitat per treball, ja que les principals destinacions es redueixen a quatre localitats, per aquest ordre: Lleida, Saragossa, Barcelona i Osca (totes quatre concentren les tres quartes parts de la gent que estudiava a fora).

Mapa 2: Principals destins de la mobilitat per estudis a fora de la Llitera (2001)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001. INE-Instituto Aragonés de Estadística.

MUNICIPIS DE DESTÍ	NOMBRE	% SOBRE EL TOTAL D'ESTUDIANTS	% SOBRE EL TOTAL DELS QUE ESTUDIEN A FORA DE LA COMARCA
Lleida	229	23,0	33,0
Saragossa	118	11,8	17,0
Barcelona	118	11,8	17,0
Osca	44	4,4	6,3
Total	509	51,0	73,3

Taula 4: Principals destins de la mobilitat per estudis a fora de la Llitera (2001)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de Población y Viviendas 2001. INE-Instituto Aragonés de Estadística.

Si ens fixem en els que estudiaven a l'Aragó (taula 10 de l'annex), gairebé la meitat ho feia a la ciutat de Saragossa (el 49%), quasi un de cada cinc ho feien a la ciutat d'Osca (un 18%), un 10% a Montsó, un 15% a altres municipis no especificats de la província d'Osca i un 8% ídem de la província de Saragossa. Aquests alumnes residents

a la Llitera que estudiaven a la resta d'Aragó eren proporcionalment més nombrosos a Sanui-Alins, Esplús, Valldellou, Binèfar i Camporrells; mentre que on n'hi havia menys era a Castellonroi, Albelda, Altorricó, Tamarit de Llitera i Vensilló.

Pel que fa als que estudiaven a Catalunya, més de la meitat ho feien a la ciutat de Lleida (54%), més de la quarta part a la ciutat de Barcelona (28%), i un 18% estaven repartits per diversos municipis de les províncies catalanes. Aquests alumnes residents a la Llitera però que estudiaven a Catalunya eren proporcionalment més nombrosos a Castellonroi, Baells, Altorricó, Albelda i Tamarit de Llitera; mentre que on menys n'hi havia era a Esplús, Vensilló, Sanui-Alins i Binèfar.

Cal dir que el cas de Vensilló presenta una dinàmica atípica perquè és el municipi que té menor proporció d'alumnes estudiant a fora de la comarca, així com una major proporció relativa estudiant a la pròpia comarca. Per altra banda, en el cas de Peralta de Calassanç s'observa que les dades del Cens van patir algun problema a l'hora de ser recollides, ja que el 75% dels alumnes apareixen classificats en 'altres municipis indeterminats'. Una altre cas especial és Valldellou, que envia els seus (escassos) estudiants en igual mesura cap a Aragó que cap a Catalunya.

Finalment, el 3% que estudiava a la resta d'Espanya està bastant repartit, tot i que el grup més nombrós ho fa a Navarra (taula 10 de l'annex).

CONCLUSIONS

En el present text hem intentat veure com es mouen els habitants de la Llitera, per tal d'identificar quins són els territoris que els són propis. Per a fer-ho hem acudit a les dades censals sobre mobilitat per motius de treball i d'estudis. Hagués estat interessant observar també dades sobre desplaçaments per motius d'oci i similars, però no les hem trobat. Els resultats de l'anàlisi realitzada mostren que dues de cada tres persones ocupades residents a la Llitera treballen al seu propi municipi, i que un terç ho fa en altres llocs dels territoris del voltant, uns territoris que són bàsicament Aragó i Catalunya. Dels que treballen a fora, dues terceres parts ho fan a l'Aragó (la meitat dels quals a la pròpia comarca de la Llitera), mentre que el terç restant ho fa a municipis de Catalunya. És a dir, els que van a treballar a fora de la comarca es reparteixen pràcticament a parts iguals entre Aragó i Catalunya. Els pobles de la comarca que atrauen més treballadors d'altres municipis de la mateixa comarca són: Binèfar i Tamarit, seguits a certa distància per Esplús i Altorricó. Aquests serien, per tant, els municipis més dinàmics en termes laborals. Per un altre costat, els pobles d'Aragó que apleguen més treballadors de la Llitera són Montsó, Binaced i Barbastre, mentre que els municipis de Catalunya a on acostumen a anar més treballadors de la Llitera són Lleida, Barcelona i Almacelles.

Pel que fa a la mobilitat per raó d'estudi, a grans trets es pot dir que gairebé la tercera part dels estudiants de la Llitera estudiaven a la pròpia comarca (la majoria al seu propi municipi), que una proporció encara superior (més del 40%) estudiaven a Catalunya (principalment a Lleida i, en menor mesura, a Barcelona), i que una quarta part estudiaven a Aragó (sobretot a Saragossa i, en menor mesura, a Osca). D'acord

amb aquestes dades, si suposéssim que la tendència continués de la mateixa manera, hauríem de concloure que el 30% d'alumnes que el 2001 estaven estudiant a la pròpia comarca, si van continuar estudiant, hauran anat més cap a Catalunya que cap a Aragó (concretament el doble). Tindrem ocasió de comprovar-ho d'ací a uns anys, quan es publiquen les dades del Cens de Població del 2011.

Finalment, les dades presentades permeten observar una altra conclusió: els fluxos de mobilitat per treball i per estudis permeten classificar els municipis que conformen la Llitera en funció de quins són els seus pols d'atracció. Curiosament, mentre que els més orientals (vegeu mapa 3) (especialment Castellonroi, Baells, Altorricó, Albelda, Tamarit de Llitera) tendeixen més a anar a treballar i estudiar a Catalunya, els municipis occidentals (en particular Sanui-Alins, Esplús, Binèfar) tendeixen a anar més cap a Aragó. Això ens afegeix una altra tènue frontera a la nostra pobra Llitera: a més de les fronteres ja esmentades entre la muntanya i la plana, entre el secà i el regadiu o entre el català, el castellà i l'aragonès, també hi ha la frontera dels fluxos de mobilitat laboral i escolar.

Si la teoria que guia aquest article fos certa, això voldria dir que, a la pràctica, els pobles del vessant oriental i de l'occidental de la Llitera estarien conformant el seu bagatge cultural i social amb materials provinents de llocs diferents, i si es tracta d'una situació que es manté o aprofundeix amb el temps, llavors comptarien cada vegada més amb referents més diversos i, per tant, els seria més difícil entendre's. Sens dubte, aquesta seria una conclusió exagerada, però l'exposem per a il·lustrar una possible font de desequilibri territorial en el si de la comarca.

El cert és que, d'acord amb les dades analitzades, les dues meitats oriental i occidental de la Llitera miren sensiblement cap a diferents direccions, però cal no perdre de vista que de tots els municipis circulen treballadors i estudiants en totes direccions. Si això realment es pogués interpretar com una frontera, seria molt elàstica i porosa, gairebé invisible si no s'hi para atenció. I potser valdria més no fer-ho.

Mapa 3: Municipis de la Llitera

Font: Información estadística territorial. Comarca La Llitera / La Llitera. Instituto Aragonés de Estadística, 2009.

En definitiva, la societat de la Llitera s'enriqueix de totes aquelles imatges, paraules, idees, conceptes, punts de vista, percepcions, expectatives, etc., que li arriben tant de l'est com de l'oest a través dels seus treballadors i estudiants. Per tant, tota pretensió de comprendre el què passa i com es viuen les coses a la Llitera haurà de tenir en compte tota aquesta rica complexitat. Això a les capitals no passa (o no d'aquesta manera).

D'acord amb el plantejament teòric d'aquest article, per entendre els raonaments dels habitants de la Llitera en relació a nombroses coses quotidianes (per a entendre com interpreten el món, en termes de Schütz, 1962), caldria tenir en compte que comparteixen una sèrie de referències provinents de tots els territoris esmentats, bàsicament de les àrees properes d'Aragó i de Catalunya. Precisament això és una cosa que pot resultar estranya per a una persona d'un indret menys "fronterer", per exemple a algú que haja viscut, estudiat i treballat sempre a Saragossa, i d'ací se'n poden derivar molts malentesos. Com hem dit en un altre text (Espluga, 2009), una de les coses que caracteritza els habitants de la frontera és la suspicàcia amb que són vistos des dels respectius "podors centrals", ja que acostumen a compartir certs trets amb els "altres", els que viuen a l'altre costat de la frontera. Uns "altres" que sovent són definits amb característiques antiètiques respecte els "nostres". En aquest sentit, la rivalitat entre els territoris dels dos cantons d'una frontera són una constant històrica, farcits de llargs llistats de greuges i de comptes pendents que es tendeixen a justificar per la suposada naturalesa dispar de les respectives poblacions (el recent bicentenari de la Guerra del Francès, per exemple, ens ha proveït de nombrosos exemples al respecte). El tradicional antagonisme entre Catalunya i Aragó, per exemple, ja apareix reflectit el 1721 en les *Cartes Perses* del Baró de Montesquieu, qui posa en llavis del protagonista la següent frase:

"He oído decir que [en 1610], habiendo convocado un rey de Aragón los estados de Aragón y Cataluña, se gastaron las primeras sesiones en decidir en qué lengua se había de poner lo que se proveyese. Fue muy violenta la contienda, y mil veces se habrían separado los estados si no hubiesen imaginado una salida, que fue que la pregunta se pusiese en lengua catalana y la respuesta en la de Aragón" Montesquieu (2004: 206-207).

A la Llitera això no estranya en absolut. Les fronteres basteixen un mecanisme que impulsa l'homogeneïtzació interna i l'antagonisme amb els veïns. Per sort, rarament ho acaben aconseguint, però els habitants dels territoris fronterers en pateixen les conseqüències ja que, amb freqüència, els seus territoris són vistos com anomalies respecte el model impulsat des del centre. D'això els habitants de la Llitera en saben molt, són uns avesats ignoradors de fronteres.

BIBLIOGRAFIA

CEBOLLADA i FRONTERA, A. (2006): "Aproximación a los procesos de exclusión social a partir de la relación entre el territorio y la movilidad cotidiana". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 48, pàg. 105-121.

CICOUREL, A. (1974): *Cognitive Sociology: Language and Meaning in Social Interaction*. New York: Free Press.

ESPLUGA, J. (2005): *Planeta Franja*. Lleida: Pagès editors.

– (2008): "Evolución de la población y caracterización sociológica". A: A. Palomares Puertas & J. Rovira Marsal, *Comarca de La Litera*. Zaragoza: Diputación General de Aragón. Departamento de Política Territorial, Justicia e Interior, pàg. 275-286.

– (2009): "Fronteres: breus instruccions per tractar amb la gent que hi viu". *Plecs d'Història Local*, núm. 133, pàg. 2-4.

Instituto Aragonés de Estadística (2009): *Información estadística territorial. Comarca de La Litera / La Llitera*. Zaragoza: Instituto Aragonés de Estadística. Dirección General de Política Económica. Departamento de Economía, Hacienda y Empleo. Gobierno de Aragón, pàg. 1. URL: http://portal.aragon.es/portal/page/portal/IAEST/IAEST_0000/IAEST_08 [consulta 18 agost de 2009]

INE (Instituto Nacional de Estadística) (2007): *Censo de Población y Viviendas 2001. Resultados detallados en versión accesible*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística. URL: <http://www.ine.es/> [consulta 20 de setembre de 2009]

MIRALLES, C. (2002): *Ciudad y transporte. El binomio imperfecto*. Barcelona: Ariel.

MONTESQUIEU (2004): *Cartas Persas*. Madrid: Tecnos (edició original de 1721).

PALOMARES PUERTAS, A. y ROVIRA MARSAL, J. (2008). *Comarca de La Litera*. Zaragoza: Diputación General de Aragón. Departamento de Política Territorial, Justicia e Interior.

SCHÜTZ, A. (1962): *Collected Papers I: The Problem of Social Reality*. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.

– (1996): *Collected Papers IV*. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

ANNEX I: TAULES ESTADÍSTIQUES

	AL MATEIX MUNICIPI	EN DIVERSOS MUNICIPIS	A LA RESTA DE LA CO-MARCA	A LA RESTA D'ARAGÓ	A CATALUNYA	A LA RESTA D'ESPANYA	A UN ALTRE PAÍS	ALTRES INDE-TERMINATS	TOTAL
Albelda	163	24	42	21	57	0	2	3	312
Alcampell	163	41	33	19	29	0	1	2	288
Altorrícó	364	12	72	40	116	0	4	1	609
Baells	25	5	7	0	10	0	0	1	48
Binèfar	2.539	261	235	453	168	11	16	5	3.684
Camporrells	36	8	0	26	19	0	1	1	91
Castellonroi	92	18	0	11	28	0	0	2	152
Esplús	173	6	49	29	11	0	0	2	271
Peralta de Calassanç	34	7	13	22	6	0	0	1	84
Sant Esteve de Llitera	87	16	56	24	20	0	0	1	205
Sanuí – Alins	31	1	0	15	5	0	0	1	53
Tamarit de Llitera	855	92	221	83	157	0	2	5	1.415
Valldeïllou	29	1	0	5	13	0	0	0	48
Vensilló	80	16	50	14	39	0	2	2	203
Total	4.671	508	778	762	678	11	28	27	7.463

Taula 5: Treballadors ocupats residents a la Llitera, per municipi on treballen. (nombres absoluts)

Font: Censo de població y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.

	AL MATEIX MUNICIPI	EN DIVERSOS MUNICIPIS	A LA RESTA DE LA CO-MARCA	A LA RESTA D'ARAGÓ	A CATALUNYA	A LA RESTA D'ESPANYA	A UN ALTRE PAÍS	ALTRES INDE-TERMINATS	TOTAL
Albelda	52	8	13	7	18	0	0,6	1	100 %
Alcampell	57	14	11	7	10	0	0,3	0,7	100 %
Altorrícó	60	2	12	6	19	0	0,7	0,2	100 %
Baells	52	10	15	0	21	0	0	2	100 %
Binèfar	69	7	6	12	5	0,4	0,5	0,1	100 %
Camporrells	40	9	0	29	21	0	1	1	100 %
Castellonroi	61	12	0	7	18	0	0	2	100 %
Esplús	64	2	18	11	4	0	0	1	100 %
Peralta de Calassanç	41	8	15	26	8	0	0	2	100 %
Sant Esteve de Llitera	42	8	27	12	10	0	0	1	100 %
Sanui – Alins	58	2	0	28	10	0	0	2	100 %
Tamarit de Llitera	60	7	16	6	11	0	0,1	0,3	100 %
Valldelou	60	2	0	10	27	0	0	0	100 %
Vensilló	39	8	25	7	19	0	1	1	100 %
Total	63	7	10	10	9	0,2	0,4	0,4	100 %

Taula 6: Treballadors ocupats residents a la Llitera, per municipi on treballen. (%)

Font: Censo de poblaci3n y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.

MUNICIPI D'ORIGEN \ MUNICIPI ON TREBALLEN	ALBELDA	ALCAMPPELL	ALTORRÍCÓ	SANUI-ALINS	BAELLS	BINÈFAR	CAMPORRELLS	CASTELLONROI	ESPLÚS	PERALTA DE CALASSANÇ	SANT ESTEVE DE LLITERA	TAMARIT DE LLITERA	VALLDELLOU	VENSILLÓ	TOTAL
Total	312	288	609	53	48	3.684	91	152	271	84	205	1.415	48	203	7.463
Al mateix municipi / propi domicili	163	163	364	31	25	2.539	36	92	173	34	87	855	29	80	4.671
A diversos municipis (conductor...)	24	41	12	1	5	261	8	18	6	7	16	92	1	16	508
A la Comarca	778														
Albelda					1	6						19			26
Alcampell					1	7						27			35
Altorricó		7			2	27						28		6	70
Binèfar	19	16	39						49	13	51	147		8	342
Camporrells					1										1
Esplús						64								22	86
Sant Esteve de Llitera						32									32
Tamarit de Llitera	23	10	33		2	91					5			14	178
Vensilló						8									8
A la resta d'Aragó	762														
Albate de Cinca						10						6			16
Alcolea de Cinca						11									11
Almunia de San Juan						5									5
Barbastre						57						7			64
Bellver de Cinca						9									9
Benasc						6									6
Binaced						73			5		7	5		6	96

Estopanyà						9									9
Jaca						8									8
Montsó		7	6	7		169			8	14			18		229
Saragossa			10	4		27							7		48
Oscà			6			20							12		38
Altres municipis de Saragossa	4					3	2		4			5			18
Altres municipis d'Oscà	17	12	18	4		55	15	11	12	8	12	28	5	8	205
A Catalunya															678
Alfarràs	7					5									12
Almacelles			11		2	14						12		9	48
Almenar	7											6			13
Alpicat			5												5
Lleida	23	16	46		6	87	11	5	5		8	71		16	294
Barcelona	5		17		2	32		7			9	21			93
Altres municipis de Lleida	8	7	25	2		15	3	16		2	3	26	7	6	120
Altres municipis de Barcelona	4	6	8	3		5	5		6	4		9	6	6	62
Altres municipis de Tarragona	3		2			8						10		2	25
Altres municipis de Girona			2			2						2			6
Resta d'Espanya															11
Madrid						5									5
Altres municipis de la Rioja						2									2
Altres municipis de Sòria						2									2
Altres municipis de València						2									2
A un altre país	2	1	4			16	1					2		2	28
Altres municipis indeterminats	3	2	1	1	1	5	1	2	2	1	1	5		2	27

Taula 7: Mobilitat dels ocupats residents a la Llitera segons municipi de treball, 2001 (nombres absoluts)

Font: Censo de población y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.

	AL MATEIX MUNICIPI	A LA RESTA DE LA CO-MARCA	A LA RESTA D'ARAGÓ	A CATALUNYA	A LA RESTA D'ESPANYA	A UN ALTRE PAÍS	ALTRES INDETERMINATS	TOTAL
Albelda	0	13	4	26	0	0	3	46
Alcampell	4	9	11	16	0	0	0	40
Altorricó	6	9	7	42	0	0	0	64
Baells	1	0	2	10	0	0	0	13
Binèfar	139	9	144	163	10	0	4	469
Camporrells	1	0	3	4	0	0	2	10
Castellonroi	3	0	2	26	0	0	1	32
Esplús	1	9	18	7	0	0	0	35
Peralta de Calassanç	1	0	0	0	0	0	3	4
Sant Esteve de Llitera	4	9	12	17	0	0	1	43
Sanui – Alins	0	0	9	4	0	0	0	13
Tamarit de Llitera	76	0	24	100	2	1	3	206
Valldellou	0	0	2	2	0	0	1	5
Vensilló	1	7	2	4	0	0	2	16
Total	237	65	240	421	12	1	20	996

Taula 8: Mobilitat dels estudiants residents a la Llitera, per municipis, segons lloc on estudien. 2001 (nombres absoluts)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de població y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.

	AL MA- TEIX MUNICIPI	A LA RESTA DE LA CO- MARCA	A LA RES- TA D'ARA- GÓ	A CATA- LUNYA	A LA RESTA D'ES- panya	A UN ALTRE PAÍS	ALTRES INDE- TERMI- NATS	TOTAL
Albelda	0	28	9	57	0	0	6	100 %
Alcampell	10	23	27	40	0	0	0	100 %
Altorrícó	9	14	11	66	0	0	0	100 %
Baells	8	0	15	77	0	0	0	100 %
Binèfar	30	2	30	35	2	0	1	100 %
Camporrells	10	0	30	40	0	0	20	100 %
Castellonroi	9	0	7	81	0	0	3	100 %
Esplús	3	26	51	20	0	0	0	100 %
Peralta de Calassanç	25	0	0	0	0	0	75	100 %
Sant Esteve de Llitera	9	21	28	40	0	0	2	100 %
Sanui – Alins	0	0	69	31	0	0	0	100 %
Tamarit de Llitera	37	0	12	49	1	0,5	1	100 %
Valldellou	0	0	40	40	0	0	20	100 %
Vensilló	6	44	13	25	0	0	12	100 %
Total	24	7	24	42	1	0,1	2	100 %

Taula 9: Mobilitat dels estudiants residents a la Llitera, per municipis, segons lloc on estudien. 2001 (percentatges)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de población y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.

	ALBELDA	ALCAMP-PELL	ALTORRICÓ	SANUI-ALINS	BAELLS	BINÈFAR	CAMPO-RRELLS	CASTE-LLONROI	ESPLÚS	PERALTA DE CALASSANÇ	SANT ESTEVE DE LLITERA	TAMARIT DE LLITERA	VALLDE-LLOU	VENSILLÓ	TOTAL
Total	46	40	64	13	13	469	10	32	35	4	43	206	5	16	996
Al mateix municipi / al propi		4	6		1	139	1	3	1	1	4	76		1	237
A la comarca	65														
Tamarit de Llitera	13	9	9			9								7	47
Binèfar								9		9					18
A la resta d'Aragó	240														
Saragossa			7		2	88			11			10			118
Osca						27					6	11			44
Montsó						23									23
Altres municipis de Saragossa	4	4		3				2			3			2	18
Altres municipis d'Osca		7		6		6	3		7		3	3	2		37
A Catalunya	421														
Lleida	17		24		7	94		11	5		8	63			229
Barcelona	9	7	8		2	49		5			7	31			118
Almacelles			5												5
Almenar								10							10
Cerdanyola del Vallès						6									6
Girona					1										1
Altres municipis de Lleida		5		2		3	4					2	2	4	22
Altres municipis de Barcelona		2	3	2		8			2		2	2			21
Altres municipis de Tarragona		2	2			3									7
Altres municipis de Girona												2			2

Resta d'Espanya															32
Altres municipis de Navarra						6									6
Altres municipis de Madrid						2									2
Altres municipis d'Astúries						2									2
Altres municipis de Segòvia											2				2
En un altre país											1				1
Altres municipis indeterminats	3					4	2	1		3	1	3	1	2	20

Taula 10: Estudiants residents a la Llitera, segons municipi d'estudi. 2001 (nombres absoluts)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Censo de población y viviendas 2001. Instituto Aragonés de Estadística.